

JAUNIMO PADĖTIES ŠALIES DARBO RINKOJE RAIDOS TENDENCIJOS IR JĄ ĮVERTINANČIŲ RODIKLIŲ METODINĖS SKAIČIAVIMO PROBLEMS

Laima Okunevičiūtė Neverauskienė

Socialinių mokslų daktarė
Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Socialinės ekonomikos ir vadybos katedra
Saulėtėlio al. 11, LT-10223 Vilnius
Darbo ir socialinių tyrimų instituto
vyr. mokslo darbuotoja
Tel. (8 5) 275 22 35
El. paštas: Laima.Okuneviciute@dsti.lt

Arūnas Pocius

Socialinių mokslų daktaras
Darbo ir socialinių tyrimų instituto
vyr. mokslo darbuotojas
Rinktinės g. 48, LT-09318 Vilnius
Tel. (8 5) 273 10 77
El. paštas: Arunas.Pocius@dsti.lt

Nors bendras nedarbo lygis nuo 2001 m. šalyje gana sparčiai mažėjo, jaunimo užimtumo ir integracijos į darbo rinką problemos vis tiek išliko aktualios. Dalis šalies jaunimo, norėdami susirasti patrauklias darbo vietas, išvyko į ES ir kitas užsienio šalis. Išryškėjo ir kitos nepalankios tendencijos – mažėja jaunimo aktyvumas šalies vidaus rinkoje. Nedarbas mažėjo labai sparčiai, tačiau daugelis anksčiau buvusių jaunų bedarbių taip ir nepapildė šalies dirbančiųjų gretų, o tapo ekonomiškai neaktyviais gyventojais, kurie iškrito iš darbo rinkos. Dėl ekonomiškai neaktyvių gyventojų gausėjimo tarp jaunimo šalies ūkis kasmet patiria nuostolių: nesukuriama dalis BVP, atsiradusio darbuotojų deficito sąlygomis lėtėja šalies ūkio raida.

Šiame straipsnyje vertinama jaunimo padėtis darbo rinkoje atsižvelgiant į jos raidos tendencijas, tiriama tam tikrų veiksnių įtaka jaunimo nedarbui, atskleidžiamos tiriamos demografinės grupės padėties darbo rinkoje analizės tobulinimo galimybės, siūlomi nauji rodikliai jaunimo padėčiai darbo rinkoje vertinti. Tradiciškai susiklostė, kad vertinant jaunimo padėtį darbo rinkoje dažniausiai apsiribojama nedarbo lygio rodikliu. Tačiau siekiant iširti nagrinėjamą problemą giliau, svarbu gerokai pajavairinti tyrimo instrumentariją. Todėl vertindami jaunimo padėtį darbo rinkoje autoriai panaudojo daug papildomų nedarbą apibūdinančių rodiklių išryškinti įprasto jaunimo nedarbo lygio rodiklio trūkumus. Siekdami tiksliau aprašyti esamas darbo rinkos tendencijas ir išvengti esamos situacijos vertinimo iškreipimų, autoriai siūlo skaičiuoti harmonizuotą jaunimo nedarbo lygio rodiklį.

Pagrindiniai žodžiai: darbo rinka, nedarbo lygis, užimtumo lygis, darbo rinką apibūdinantys rodikliai, metodinės jų skaičiavimo problemos.

Įvadas

Pastarųjų metų statistikos duomenys rodo didėjančias jaunimo konkurencines galimybes darbo rinkoje. Jaunimo padėties

gerėjimą skatina vis atviresnė rinka, dideli darbinės migracijos mastai į užsienio valstybes, gerėjanti ekonominė padėtis ir situacija darbo rinkoje, santykiškai didelis jaunų žmonių profesinis ir teritorinis

mobilumas. Tačiau tai anaipolt nereiškia, kad nėra jaunimo integracijos į darbo rinką problemų. Tai rodo vis dar mažo jaunimo užimtumo rodiklis. Ypač aktualios jaunimui siūlomos darbo patrauklumo problemos (gana mažas darbo užmokestis, prastos darbo sąlygos, siūlomas nelegalus darbas ir pan.).

Tradiciskai Vakarų šalyse oficialus jaunimo nedarbas yra gerokai didesnis negu kitų amžiaus grupių (International Labour Office, 2006, 2007). Daugiau dėmesio spręsti šią problemą reikia skirti todėl, kad jaunimas – tai mūsų ateities darbo rinka. Manome, jog jaunimo užimtumo problema Lietuvoje būtų gerokai aktualesnė, jeigu ne mažėjantis gimstamumas. Tačiau formalūs skaičiai neatskleidžia tikrųjų tiriamo reiškinio priežasčių. Todėl, analizuojant jaunimo užimtumą ir nedarbą, svarbu išvelgti, kas slepiasi už skaičių, būtina pasitelkti įvairius duomenų šaltinius ir skirtingus rodiklius.

Tapdami vyresnio amžiaus individai tvirčiau įsitvirtina darbo rinkoje, sumažėja poreikis mokytis (keisti specialybę) arba ieškoti darbo užsienyje. Kitaip nei vyresnio amžiaus žmonių, jaunimo mobilumas yra gerokai didesnis. Dėl nuolatinės jaunimo darbo išteklių kaitos tiksliai įvertinti darbo jėgos skaičių ir nedarbo mastą šioje amžiaus grupėje sudėtinga. Minėtos aplinkybės rodo jaunimo nedarbo lygio įvertinimo problemos specifiškumą. Todėl, analizuojant jaunimo nedarbą, tikslinga skaičiuoti ir kitus papildomus rodiklius, kurie gerokai išplėstų jaunimo padėties darbo rinkoje įvertinimo galimybes. Jų taikymas padėtų kompleksiskiau įvertinti jaunimo nedarbo tendencijas bendrų padėties darbo rinkoje pokyčių kontekste.

Straipsnio tikslas – įvertinti jaunimo padėtį darbo rinkoje ir atskleisti jos raidos tendencijas.

Straipsniu siekiama:

- ✓ apžvelgti jaunimo nedarbo rodiklių metodines skaičiavimo problemas;
- ✓ remiantis skirtingais duomenų šaltiniais išanalizuoti jaunimo padėtį šalies darbo rinkoje;
- ✓ aptarti tam tikrų darbo rinkos rodiklių taikymo galimybes, tiriant jaunimo nedarbą;
- ✓ pasiūlyti naujus jaunimo nedarbą apibūdinančius rodiklius;
- ✓ įvertinti tam tikrų veiksnių įtaką jaunimo nedarbui.

Tyrimo objektas – jaunimo padėties darbo rinkoje vertinimas, ją apibūdinančių rodiklių metodinės skaičiavimo problemos.

Tyrimo metodai – dinamikos tendencijų ir būklės statistinė lyginamoji analizė, koeficientų metodas (vertinant užimtųjų ir bedarbių kaitos intensyvumą bei nedarbo lygio rodiklius), koreliacinė ir regresinė analizė. Atlikus balansinius skaičiavimus, išskiriami atskiri jaunimo ekonominio neaktyvumo didėjimo komponentai.

1. Vykstančių pokyčių ir padėties apžvalga

Vienas iš svarbiausių padėties darbo rinkoje įvertinimo kriterijų, kuriam analitikai skiria nepakankamai dėmesio, – gyventojų ekonominis aktyvumas. 1997–2006 m. bendras 15–64 metų gyventojų aktyvumas pakito palyginti nedaug – aptariamam laikotarpiu buvo maždaug 67–74 proc. Tačiau buvo gana dideli tam tikrų gyventojų amžiaus grupių ekonominio aktyvumo po-

1 lentelė. Jaunimo (15–24 metų gyventojų) užimtumo ir aktyvumo darbo rinkoje dinamika Lietuvoje, darbo jėgos tyrimų duomenimis (tūkst.) (Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas, 1997–2006)

Jaunimo aktyvumo ir užimtumo rodikliai	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Pokytis 1997–2006
Jaunimo darbo jėga	259,6	212,6	208,2	180,2	162,4	155,7	156,2	137,9	131,6	139,3	-120,3
Užimtieji	194,1	163,9	151,6	126,1	111,9	119,9	117,4	106,9	110,9	125,6	-68,5
Bedarbiai	65,5	48,7	56,6	54,1	50,5	35,8	38,8	31,0	20,7	13,7	-51,8

kyčiai. Pagyvenusio amžiaus gyventojų ekonominis aktyvumas pamažu didėjo, o jaunimo amžiaus grupės (iki 25 metų) mažėjo ypač sparčiai. Jaunimo pasyvumą šalies darbo rinkoje rodo absoliutiniai ir santykiniai rodikliai. Būtina pažumėti, kad 1997 m. buvo 49 proc. ekonomiškai aktyvus jaunimo, 2006 m. tik – 26 proc. Per palyginti trumpą aptariamą laikotarpį (1997–2006 m.) iš šalies jaunimo darbo rinkos iškrito daugiau nei 120 tūkst. darbo jėgos (1 lentelė). Manoma, kad dėl didelių jaunimo neregistruotos (nelegalios) emigracijos mastų į užsienio šalis aptariamus rodiklių pokyčius galima laikyti apytikriais,

nors visiškai akivaizdu, kad jaunimo darbo jėgos nuostoliai Lietuvoje yra ypač dideli.

Palyginus 2006 m. ir 1997 m. išryškėjo, kad bendro užimtųjų skaičiaus jaunimo amžiaus grupės lyginamoji dalis mažėjo gana sparčiai (nuo 12 proc. iki 8,4 proc.). Užimtumo lygio mažėjimo tendencija buvo dar ryškesnė. Jaunimo užimtumo lygis aptariamu laikotarpiu sumažėjo nuo 36,3 proc. iki 21,1 proc. 2001–2006 m. tik šiek tiek daugiau nei kas penktas jaunimo amžiaus grupei priskiriamas gyventojas buvo užimtas. Todėl galima teigti, kad jaunimo užimtumo rodiklis turi pakankamai didelių augimo rezervų.

2 lentelė. Jaunimo darbo jėgos skaičiaus nuostoliai dėl ekonomiškai neaktyvių gyventojų skaičiaus gausėjimo 1997–2005 m.¹

Rodiklio pavadinimas	Jaunimo skaičiaus nuostoliai, išreikšti pokyčiu (tūkst.)	Pokyčio struktūra (proc.)
Neaktyvus jaunimo padidėjimas	139,2	100
Padidėjimo veiksniai:		
Dėl faktinio jaunimo skaičiaus pokyčio	25,9	19
Dėl jaunimo amžiaus grupės užimtųjų skaičiaus sumažėjimo	72,2	52
Dėl jaunimo amžiaus grupės bedarbių skaičiaus sumažėjimo	41,1	29

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis Statistikos departamento darbo jėgos tyrimų bei demografiniais duomenimis (Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas, 1997–2006; Statistikos metraštis, 1997–2006).

¹ Būtina pabrėžti, kad pastaraisiais metais padėtis ėmė gerėti: neaktyvių gyventojų skaičiaus rodiklio didėjimą jaunimo amžiaus grupėje pakeitė jo mažėjimas. Todėl siekiant išryškinti tendencijas, 2 lentelėje pateikti skaičiavimai tik iki 2005 metų.

Sumažėjus jaunimo užimtumui ir aktyvumui per ilgesnį laikotarpį, padidėjo neaktyvių gyventojų skaičius. Detalesni balansiniai skaičiavimai rodo, kad neaktyvių gyventojų skaičiui didėti didžiausią įtaką 1997–2005 m. turėjo sumažėjęs užimtumas (52 proc.) (2 lentelė). Tai svarbiausias jaunimo didėjančio neaktyvumo komponentas. Dėl užimtųjų skaičiaus sumažėjimo neaktyvių gyventojų skaičius padidėjo net 72 tūkst.

Antras pagal svarbą veiksnys – sumažėjęs bedarbių skaičius – nulėmė beveik trečdalį (29 proc.) ekonomiškai neaktyvaus jaunimo padidėjimo (41,1 tūkst.). Mažiausias teigiamas neaktyvaus jaunimo pokytis buvo dėl gyventojų skaičiaus padidėjimo šioje amžiaus grupėje. Tai sudarė 19 proc. neaktyvių gyventojų skaičiaus amžiaus grupėje padidėjimo. Šio veiksnio įtaka laikina, nes artimiausioje perspektyvoje demografinio veiksnio įtaka jaunimo skaičiaus dinamikai taps nepalanki dėl sumažėjusio gimstamumo.

Taigi per ilgesnį laikotarpį išryškėjusios tendencijos – jaunimo aktyvumo (užimtumo) mažėjimas ir neaktyvių gyventojų gausėjimas darbo rinkoje. Gyventojų (jaunimo) aktyvumo sumažėjimą darbo rinkoje galima sieti su tam tikrų gyventojų grupių padėties pokyčiais, kurie pasireiškė tuo, jog didėjo socialinių išmokų reikšmė gyventojų pajamų struktūroje, mažėjo darbo pajamos. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad vykstantys gyventojų pajamų struktūros pokyčiai skatina išlaikytinių visuomenės kūrimąsi Lietuvoje (Blažienė, 2002). Vadinasi, mažėjo žmonių, siekiančių pragyventi iš darbo. Tai labai pavo-

jinga tendencija, rodanti mūsų visuomenės darbinio aktyvumo nuosmukį. Todėl būtina siekti, kad mūsų šalies socialinės paramos sistema labiau skatintų gyventojų aktyvumą darbo rinkoje. Kita svarbi tendencija – užimtųjų ir aktyvių gyventojų skaičiaus jaunimo amžiaus grupėje mažėjimas, kuriam turėjo įtakos išorinė migracija. Tačiau konkrečių šio veiksnio įtakos vertinimų, kurie būtų išreiškiami skaičiais, jaunimo užimtumui šalyje mokslinėje literatūroje nepateikiama.

2. Jaunimo nedarbą apibūdinančių rodiklių skaičiavimo galimybės

Vertinant jaunimo padėtį darbo rinkoje, kyla ne tik statistinių, bet ir metodologinių problemų. Dėl jaunimo nedarbo lygio rodiklio netobulumo mokslinėje literatūroje aptinkama kontrastingų tas pačias darbo rinkos sąvokas išreiškiančio rodiklio reikšmių (Singell, Lillydahl, 1989; Hussmanns, Mehran, Verma, 1992; O'Higgins, 2001; Lam, 2006; International Labour Office, 2006). Todėl jaunimo nedarbo kiekybiniai apibūdinimai skirtinguose informacijos šaltiniuose skiriasi.

Ypač svarbu išskirti jaunimo tradicinio nedarbo lygio rodiklio² netobulumo priežastis, kurios išryškėja nuodugniau analizuojant užimtumo ir nedarbo būklės bei kaitos rodiklius šalyje. Panagrinėkime statistikos duomenis, kurie rodo tiesioginę išsidarbinusių bedarbių dalies bei nedarbo lygio rodiklių priklausomybę amžiaus atžvilgiu (3 lentelė).

² Tradicinis (įprastas) jaunimo nedarbo lygio rodiklis, kuris išreikštas procentiniu jaunuų bedarbių ir šios amžiaus grupės darbo jėgos santykiu.

3 lentelė. Nedarbo ir užimtumo kaitos rodikliai (proc.)

Amžiaus grupės, metai	Judėjimas iš neaktyvumo į užimtumą 2005 m.*	Judėjimas iš nedarbo į užimtumą proc. 2005 m.**	Nedarbo lygis 2005 m.	Nedarbo lygis 2006 m.	Metinis darbo jėgos skaičiaus pokytis 2005–2006 m.
15–29	9,2	5,3	10,2	6,7	3,0
30–39	1,2	3,2	7,2	4,8	–3,8
40–54	0,4	2,7	8,7	5,6	–2,4
55 ir daugiau	1,0	1,5	6,2	5,7	1,9
Iš viso	2,4	3,2	8,2	5,8	–1,2

Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Statistiko departamento darbo jėgos tyrimų duomenimis.

* Įsidarbinusių bedarbių dalis tarp užimtųjų.

** Įsidarbinusių neaktyviųjų dalis tarp užimtųjų.

Paradoksalu ir iš pirmo žvilgsnio atrodo prieštaringa, kad mažėjant įsidarbinusių bedarbių daliai vyresnėse amžiaus grupėse, mažėja ir nedarbo lygis (žr. tamsiu šriftu išskirtus rodiklius 3 lentelėje).

Didesnę įsidarbinusių dalį tarp jaunų bedarbių galima paaiškinti tuo, jog jaunimas pasižymi ypač dideliu darbinium, profesiniu ir teritoriniu mobilumu, nors jų nedarbo lygis yra santykiškai aukštas. Tai dažnai pabrėžiama mokslinėje literatūroje (Shulus, Mkrтчian, 2003; Martinez-Granado, 2005; Hammer, 2006). Kita vertus, Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio šalyse, būdinga sparti darbo jėgos kaita jaunimui pereinant iš besimokančių neaktyviųjų gyventojų į dirbančiųjų asmenų grupę (Franzén, Kasman, 2005; Hazans 2007). Todėl nagrinėjama atveju santykiškai didelę dalį užimtųjų jaunimo amžiaus grupėje metų bėgyje papildė ekonomiškai neaktyvūs gyventojai (9,2 proc.). Tačiau didelė besimokančio neaktyvaus jaunimo dalis gerokai sumažina aktyvaus jaunimo lyginamąją dalį ir gerokai padidina nedarbo lygio rodiklio reikšmę šioje amžiaus grupėje. Skaičiavi-

mai rodo, kad įsidarbinusių jaunų bedarbių dalis šalyje buvo didžiausia (5,3 proc.), bet nedarbo lygis didžiausias (10,2 proc.)³. Tai akivaizdžiai rodo minėto tradicinio jaunimo nedarbo rodiklio netobulumą.

Ilgainiui didžioji dalis gyventojų pereina į aktyvių žmonių grupę, susiranda nuolatinę darbo ir gyvenamąją vietą. Todėl objektyviai darbinis jų mobilumas keičiant darbo vietą, palyginti su jaunimu, sumažėja. Ypač blogai vertintinos bedarbių perėjimo iš nedarbo į užimtumą galimybės 55 metų ir vyresniųjų gyventojų. Šios amžiaus grupės ankstesniųjų bedarbių dalis tarp užimtųjų buvo tik 1,5 proc. Nepaisant to, svarbu pažymėti ir teigiamą reiškinį – aktyviųjų 55 metų ir vyresniųjų gyventojų skaičius 2005–2006 m. padidėjo 2 proc., padidėjo jis ir jaunimo tarpe, nors kitų amžiaus grupių sumažėjo. Pažymėtina, kad pastaraisiais metais akivaizdi ir kita teigiama tendencija – nedarbo lygio skirtumų pagal amžių mažėjimas.

³ Dėl objektyviųjų statistikos duomenų stokos ir siekiant rezultatų patikimumo skaičiavimai buvo atlikti 15–29 metų amžiaus gyventojų, nors tradiciškai jaunimas darbo rinkoje apima asmenis iki 25 metų.

Svarbu pažymėti, kad, viena vertus, įprastas jaunimo nedarbo lygio rodiklis, išreikštas procentiniu jaunų bedarbių ir šios amžiaus grupės darbo jėgos santykiu, formaliai išreiškia tiriamos bedarbių grupės nedarbo intensyvumo mastą. Tačiau, kita vertus, šis rodiklis neparodo realios situacijos darbo rinkoje, kai kalbama apie jaunimo, kaip visos amžiaus grupės (visumos), nedarbą.

Kitaip tariant, įprastas jaunimo nedarbo lygio rodiklis rodo tik palyginti nedidelės jaunimo dalies, kuri patenka į darbo jėgą, darbo nesuradimo tikimybę. Ypač tai akivaizdu operuojant faktiniais duomenimis, kurie apibūdina situaciją Lietuvos darbo rinkoje. 2006 metais jaunimo darbo jėga apėmė tik 26 proc. šalies jaunimo. Sąlygiškai galima teigti, kad šis nedarbo lygio rodiklis apibūdina tik ketvirtadalio jaunimo padėtį, o kiti trys ketvirtadaliai lieka už vertinimo ribos.

Pažymėtina ir tai, kad jaunų žmonių pasitraukimas iš darbo rinkos gali gerokai padidinti įprasto jaunimo nedarbo lygio rodiklio reikšmes netgi mažėjant bedarbių skaičiui. Pastaroji savybė nebūdinga bendram nedarbo lygio rodikliui, kuris esant santykiškai didelei darbo jėgos lyginamajai daliai, varijuoja kur kas mažiau už jaunimo nedarbo lygio rodiklį.

Kita vertus, dėl itin dinamiškos darbo rinkos jaunesnėse amžiaus grupėse, didelių emigracijos mastų ir neoficialaus užimtumo tiksliai įvertinti jaunimo darbo jėgos skaičių yra ypač sudėtinga. Aktualios ir kai kurios metodinės jaunimo darbo jėgos skaičiaus skaičiavimų problemos. Keblu įvertinti, ar besimokantys jaunuoliai ak-

tyviai ieško darbo, ar jų pastangos įsidarbinti yra per menkos bei epizodinės, kad juos būtų galima tvirtai priskirti prie darbo jėgos. Todėl ribos tarp ekonomiškai aktyvaus ir neaktyvaus jaunimo yra gana nearyškios ir sąlyginės. Jaunimo darbo jėgos apimtį gali iškraipyti tyrimuose dalyvaujančio jaunimo atsakymų tikslumas, kuris, be abejo, susijęs su psichologinio (subjektyvaus) veiksnio įtaka (pasitikėjimu apklausėjais, oficialia statistika, valdžios institucijomis ir pan.). Kita vertus, ilgainiui individai įsitvirtina darbo rinkoje, sumažėja poreikis mokytis (keisti specialybę) arba ieškoti darbo užsienyje. Manome, kad, kitaip negu jaunimo, vyresnio amžiaus žmonių darbo jėgos skaičių galima įvertinti tiksliau. Minėtos aplinkybės rodo jaunimo nedarbo lygio įvertinimo problemos specifiškumą. Todėl, analizuojant jaunimo nedarbą, tikslinga skaičiuoti ir kitus papildomus rodiklius, kurie gerokai išplėstų jaunimo padėties darbo rinkoje įvertinimo galimybes (4 lentelė). Jų taikymas padėtų kompleksiščiau įvertinti jaunimo nedarbo tendencijas atsižvelgiant į bendrus situacijos darbo rinkoje pokyčius.

Mokslinėje literatūroje dažnai aptinkamas jaunimo nedarbo lygio rodiklis, kuris išreiškiamas procentiniu jaunų bedarbių ir gyventojų skaičiaus jaunimo amžiaus grupėje santykiu (Hussmanns, Mehran, Verma, 1992; O'Higgins, 2001; International Labour Office, 2006). Tai demografinis jaunimo nedarbo lygio rodiklis, nes jo vardiklio reikšmė lygi aptariamoms amžiaus grupės gyventojų skaičiui, ji nepriklauso nuo jaunimo dalyvavimo darbo rinkoje rodiklių (bedarbių ir užimtųjų skaičiaus).

4 lentelė. Papildomų Lietuvos jaunimo nedarbo rodiklių skaičiavimai bei dinamikos palyginimas

Rodikliai	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
15–24 metų jaunimo skaičius (tūkst.)	500,3	495,6	496,1	499,5	506,9	516,3	523,2	526,1	526,2	530,2
Demografinis jaunimo nedarbo lygio rodiklis (Lietuvos darbo biržos duomenimis, proc.)	4,3	4,6	5,5	6,5	6,1	4,7	3,7	2,6	1,5	1,1
Harmonizuotas jaunimo nedarbo lygio rodiklis (Lietuvos darbo biržos duomenimis, proc.)	5,9	6,7	7,9	9,8	9,5	7,4	6,0	4,2	2,4	1,8
Harmonizuoto jaunimo ir bendro nedarbo lygio rodiklių santykis (Lietuvos darbo biržos duomenimis, proc.)	1,00	1,04	0,95	0,85	0,76	0,65	0,59	0,48	0,38	0,38
Harmonizuotas jaunimo nedarbo lygio rodiklis (darbo jėgos tyrimų duomenimis, proc.)	17,9	14,2	16,6	16,2	15,4	11,0	11,8	9,6	6,4	4,3
Harmonizuoto jaunimo ir bendro nedarbo lygio rodiklių santykis (darbo jėgos tyrimų duomenimis, proc.)	1,27	1,08	1,26	0,99	0,89	0,80	0,95	0,84	0,78	0,50

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis Statistikos departamento bei Lietuvos darbo biržos duomenimis (Statistikos metraštis, 1997–2006; Lietuvos darbo birža skaičiais 1991–2006).

Kitas rodiklis – mūsų siūlomas harmonizuotas jaunimo nedarbo lygis. Harmonizuotą nedarbo lygio rodiklį apskaičiavome kaip jaunų bedarbių ir visos darbo jėgos procentinio santykio reikšmę, padaugintą iš specialaus koregavimo koefi-

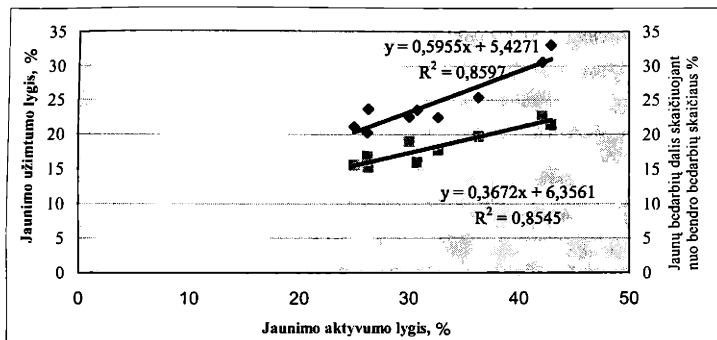
ciento⁴ (mūsų skaičiavimais, jis lygus 5), kuris išreiškia bendros darbingo amžiaus

⁴ Koeficientas 5 – tai konstanta, galiojanti visiems harmonizuoto nedarbo lygio rodiklio dinamikos eilutės nariams. Pastarąjį koeficientą tiriamu laikotarpiu vertėtų laikyti standartiniu rodikliu.

trukmės santykį su jaunimo dalyvavimo darbo rinkoje trukme nuo darbingo amžiaus pradžios. Pastarasis skaičiavimo būdas leidžia eliminuoti darbo jėgos pasiskirstymo netolygumo įtaką jaunimo nedarbo lygiui. Be to, šis rodiklis (palyginti su bendru nedarbo lygio rodikliu) savitai iliustruoja jaunimo konkurencines galimybes darbo rinkoje. Tai nėra įprastas rodiklis, apibūdinantis tik dalies jaunimo (sudarančio darbo jėgą) nedarbo lygį. Harmonizuotas nedarbo lygio rodiklis labiau rodo jaunimo, kaip visos tiriamos visumos, nedarbo mastą. Tačiau šiuo atveju nėra ignoruojama ir TDO koncepcija – harmonizuoto nedarbo lygio vardiklyje naudojama visa šalies darbo jėga, kuri suteikia galimybę skaičiuojamą rodiklį tiesiogiai palyginti su bendru nedarbo lygiu. Kaip jau buvo minėta, tiksliai įvertinti jaunimo darbo jėgos skaičių ypač sunku. Todėl įprastai skaičiuojant jaunimo nedarbo lygio rodiklį galimi tam tikri jaunimo nedarbo lygio rodiklių tendencijų išskrypimai. Pastarąjį trūkumą iš dalies turėtų pašalinti harmonizuotas nedarbo lygio rodiklis. Akivaizdu, kad bendro darbo jėgos rodiklio variacijos mastai gerokai mažesni negu analogiško jaunimo rodiklio. Todėl, naudojant harmonizuotą nedarbo lygio rodiklį, mūsų nuomone, galima tiksliau išreikšti jaunimo nedarbo kitimo tendencijas. Kita vertus, dėl santykiškai mažos jaunimo darbo jėgos lyginamosios dalies, harmonizuoto jaunimo nedarbo lygio reikšmė yra gerokai mažesnė. Įprastas jaunimo nedarbo lygio rodiklis, darbo jėgos tyrimų duomenimis, 2006 m. buvo 9,8 proc., harmonizuotas – 4,3 proc.

Harmonizuoto nedarbo lygio ir įprasto nedarbo lygio rodiklių kitimo tendencijų po-

būdis šiek tiek skiriasi. Harmonizuotų jaunimo nedarbo lygio rodiklių didėjimo laikotarpis yra kur kas trumpesnis (ypač atlikus skaičiavimus darbo jėgos tyrimų duomenimis). Pastarasis rodiklis, darbo jėgos tyrimų duomenimis, didėjo tik 1998–1999 m. (nuo 14,2 proc. iki 16,2 proc.), toliau mažėjo, pasiekė 4,3 proc. reikšmę. Apskritai galima teigti, kad viso jaunimo konkurencinės galimybės darbo rinkoje didėja. Pastarąją tendenciją rodo tiek įprastų jaunimo nedarbo lygio rodiklių, tiek harmonizuoto ir bendro nedarbo lygio rodiklių santykio mažėjimas. Ypač tai išryškėjo 2006 m., kai harmonizuoti jaunimo nedarbo lygio rodikliai tapo gerokai mažesni už bendrą nedarbo lygį (aptariamas santykis, darbo biržos duomenimis, 2006 m. siekė 0,38, darbo jėgos tyrimų duomenimis, – 0,50, nors dar 2003 m. pastarasis rodiklis buvo laikinai padidėjęs iki 0,95). Tai rodo, kad oficialūs (tradiciniai) jaunimo nedarbo lygio rodikliai yra didesni už harmonizuoto nedarbo lygio rodiklius. Jaunų žmonių pasitraukimas iš darbo rinkos gerokai padidino oficialaus jaunimo nedarbo lygio rodiklio reikšmę. Būtent šio veiksnio dėka oficialus jaunimo nedarbas, darbo jėgos tyrimų duomenimis, vis dar išliko gerokai didesnis už bendrą šalies nedarbo lygio rodiklio vidurkį. Pastarieji skaičiavimai išryškina silpnąją TDO darbo jėgos koncepcijos pusę. Pavyzdžiui, iš statistikos duomenų matoma, kad nors jaunų bedarbių skaičius 1997–2002 m. sumažėjo net 45 proc., tačiau oficialus jaunimo nedarbo lygio rodiklis (skaičiuojamas nuo darbo jėgos) šiuo laikotarpiu, darbo biržos duomenimis, padidėjo beveik du kartus, o analogiškas rodiklis, darbo jėgos tyrimų duomenimis, beveik nepakito.



1 pav. Jaunimo aktyvumo ir užimtumo bei jaunų bedarbių dalies rodiklių priklausomybė (apskaičiuota remiantis darbo jėgos tyrimų duomenimis)⁵

3. Tam tikrų rodiklių ryšio įvertimas

Viena iš galimybių išsamiau aprašyti jaunimo rodiklių ryšius – koreliacinė analizė. Apskaičiuoti koreliacijos koeficientai rodo, kad yra glaudi teigiama jaunimo ekonominio aktyvumo lygio ir užimtumo lygio ($r = 0,986, p = 0,000$) ir šios amžiaus grupės bedarbių dalies⁶ ($r = 0,918, p = 0,001$) priklausomybė (1 pav.). Mažėjant jaunimo darbo jėgai (užimtųjų ir bedarbių skaičiui), tokia pat linkme keitėsi ir šios gyventojų grupės ekonominis aktyvumas (t. y. jaunimo ekonominiams aktyvumui mažėti turi įtakos tiek jaunimo užimtumo, tiek jaunų bedarbių dalies mažėjimas).

Jaunimo nedarbo rodiklių kitimo tendencijų analizė parodė, jog 1997–2001 m. Lietuvoje pakankamai sparčiai didėjo tiek jaunimo, tiek bendras nedarbas. Aptaria-

mu laikotarpiu jaunimo nedarbo lygis, Lietuvos darbo biržos duomenimis, padidėjo nuo 5,9 iki 11,3 proc., darbo jėgos tyrimų duomenimis, – nuo 25,2 iki 30,1 proc. Ypač didelis jis buvo darbo jėgos tyrimų duomenimis (2001 m. siekė net 3/10 darbo jėgos). Jaunimo nedarbas ėmė mažėti tik nuo 2002 m. Ypač ryškus buvo jaunimo nedarbo sumažėjimas, darbo jėgos tyrimų duomenimis, – nuo 31,1 (2001 m.) iki 9,8 proc. (2006 m.), Lietuvos darbo biržos duomenimis, šis pokytis buvo mažesnis – nuo 14,9 proc. iki 4,6 proc., tačiau šio rodiklio reikšmė tradiciškai būna mažesnė nei pirmojo.

Iškilęs prieštaravimas. Atlikta jaunimo padėties darbo rinkoje analizė leido išskirti prieštaringas jaunimo pokyčių darbo rinkoje tendencijas – sparčiai mažėjant jaunimo užimtumui (nuo 1997 m.), mažėjo ir darbo biržoje užsiregistravusių jaunų bedarbių dalis. Šiuo atveju vargu ar galima ir tikslinga apeliuoti į darbo jėgos tyrimų rezultatų patikimumą. Todėl iškyla klausimas, kodėl santykiškai daug netekusių

⁵ Viršutinė kreivė rodo jaunimo aktyvumo ir užimtumo, apatinė – jaunimo aktyvumo ir bendro bedarbių skaičiaus jaunų bedarbių dalies priklausomybę.

⁶ Skaičiuojant nuo bendro bedarbių skaičiaus.

5 lentelė. Jaunimo nedarbo ir tam tikrų ekonominių ir socialinių rodiklių Lietuvoje (1997–2006 m.) koreliacinio ryšio įvertinimas¹

Rodikliai	Jaunų bedarbių skaičius	Jaunų bedarbių dalis (skaičiuojant nuo bendro bedarbių skaičiaus) (proc.)	Įprastas jaunimo nedarbo lygis (proc.)	Harmonizuotas jaunimo nedarbo lygis (proc.)
Atskirų ekonominių ir socialinių rodiklių įtakos įvertinimas (Statistikos departamento duomenimis)				
1. BVP (mln. Lt)	-0,139 (0,701)	-0,552 (0,098)	0,286 (0,424)	-0,067 (0,855)
2. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (Lt)	-0,697 (0,025)*	-0,952 (0,00)**	-0,316 (0,374)	-0,624 (0,054)
3. Vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėn. (Lt)	-0,806 (0,005)**	-0,794 (0,006)**	-0,608 (0,062)	-0,733 (0,016)*
4. Laisvų darbo vietų skaičius (neterminuotam darbiui) (tūkst.)	-0,685 (0,029)*	-0,976 (0,000)**	-0,261 (0,466)	-0,612 (0,060)
5. Lėšos aktyvioms priemonėms (mln., Lt)	-0,818 (0,004)**	-0,903 (0,000)**	-0,401 (0,250)	-0,758 (0,011)*
6. Lėšos pasyvioms priemonėms (mln., Lt)	0,115 (0,751)	-0,503 (0,138)	0,195 (0,590)	0,176 (0,627)
7. Nuo 1995 m. sukauptas migracijos saldo (tūkst.)	0,661 (0,038)*	0,998 (0,000)**	0,231 (0,521)	0,588 (0,074)

* – koreliacija reikšminga 0,05 lygiu, ** – koreliacija reikšminga 0,01 lygiu.

darbo jaunuolių nepapildo darbo biržoje užsiregistravusių bedarbių gretų? Uždaroje darbo rinkoje pastarąjį reiškinį paaiškinti gana sudėtinga. Tačiau būtų galima išskirti dvi esmines priežastis, kurios paaiškintų abi prieštaringas tendencijas: 1) santykiškai didelis jaunimo neoficialus jaunimo užimtumas, kurio dėl objektyvių priežasčių negali atspindėti aptariamų tyrimų rezultatai; 2) jaunimo pasyvumas (vidaus rinkoje). Manome, jog jaunimo pasyvumą šalies darbo rinkoje galima paaiškinti jų nusivylimu vietinių darbdavių siūlomą darbo užmokesčių bei darbo sąlygomis (nors dažnai jų

dideli darbo apmokėjimo poreikiai, palyginti su socialinėmis kitomis gyventojų grupėmis, gali būti nerealūs – dėl žemesnių kvalifikacinių sugebėjimų bei menkesnių darbo patirties realizavimo galimybių). Atviroje darbo rinkoje veikia ir papildomas veiksnys – nelegali jaunimo (darbinė) migracija. Neradę norimo darbo Lietuvoje, jauni žmonės siekia įsidarbinti ES bei kitose užsienio šalyse.

Bandant iširti tam tikrų veiksnių įtakos jaunimo nedarbo rodikliams kaitą, pasinaudota porinės koreliacijos koeficiento rodikliais. Jaunimo nedarbo mastą rodo keturi į koreliacinę lentelę įtraukti rodikliai, t. y. jaunų bedarbių skaičius, jaunų bedarbių dalis, įprastas jaunimo nedarbo rodiklis bei harmonizuotas jaunimo nedarbo rodiklis (5 lentelė).

¹ Jaunimo nedarbą apibūdinantys rodikliai apskaičiuoti remiantis Lietuvos darbo biržos duomenimis.

Skaičiavimų rezultatai rodo, kad ekonominio augimo ir jaunimo nedarbo lygio rodiklių ryšys statistiškai nereikšmingas ir palyginti nežymus (iki 2001 m. buvo fiksuojama prieštaringa tendencija: t. y. didėjant BVP šalyje, blogėjo ir jaunimo padėties darbo rinkoje rodikliai, nedarbas šioje amžiaus grupėje pradėjo mažėti tik nuo 2002 m.). Pavyzdžiui, koreliacijos koeficientas, išreiškiantis BVP ir įprasto jaunimo nedarbo lygio ryšį, yra 0,286. Teigiama šio koreliacijos koeficiento reikšmė turėtų paneigti logišką prielaidą, jog yra atvirkštinis BVP ir jaunimo nedarbo lygio ryšys.

Priešingas (neigiamas) BVP ir jaunų bedarbių dalies tarp bedarbių ryšys, t. y. didėjant BVP, jaunų bedarbių dalis mažėjo. Statistikos duomenų analizė rodo, kad pastarasis rodiklis Lietuvoje mažėjo netgi didėjant jaunų bedarbių skaičiui bei jaunimo nedarbo lygio rodikliui. Skirtingos aptariamų tendencijų kryptys susijusios ir su šiomis priežastimis – jaunimo darbo jėgos mažėjimu, neaktyvaus jaunimo skaičiaus padidėjimu. Darbo jėgos sumažėjimas turi tiesioginę įtaką jaunimo nedarbo lygiui.

Neapaisant to, kad jaunimo dalies mažėjimas tarp visų bedarbių rodo didėjančias jaunų žmonių konkurencingumo darbo rinkoje galimybes, palyginti su vyresnio amžiaus žmonėmis, pastarasis rodiklis nėra nedarbo intensyvumo (jo lygio) matas. Tačiau pažymėtina, kad būtent jaunų bedarbių dalies rodiklio ir kitų rodiklių buvo glaudžiausias ryšys. Galima teigti, kad šio rodiklio dinamika, išreiškianti santykinę jaunimo konkurencijos galimybių padidėjimą darbo rinkoje, daugeliu atvejų geriausiai reaguoja į esminius socialinės, ekonominės ir demografinės situacijos po-

kyčius. Jaunimo dalis tarp darbo biržoje užsiregistravusių bedarbių 1997–2006 m. nuolat mažėjo. Kita vertus, šiam rodikliui nebūdingi jaunimo nedarbo lygio trūkumai, o 5 lentelėje pateiktos jo koreliacinio ryšio reikšmės yra gerokai didesnės ir daugeliu atvejų statistiškai reikšmingos.

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad nėra glaudaus koreliacinio jaunimo nedarbo lygio rodiklių bei šalies socialinių ir ekonominių rodiklių ryšio. Kita vertus, socialiniai ir ekonominiai šalies rodikliai turi gerokai didesnę įtaką jaunimo padėties darbo rinkoje rodikliams. Beveik visada aukščiausios koreliacijos koeficiento reikšmės buvo gautos jaunų bedarbių dalies rodiklio ir kitų aptariamų socialinių ir ekonominių rodiklių. Ypač glaudus jaunų bedarbių dalies rodiklio ir sukaupto migracijos saldo, laisvų darbo vietų bei vidutinio darbo užmokesčio rodiklių ryšys (koreliacijos koeficiento reikšmės buvo atitinkamai: 0,998; –0,976; –0,952). Didėjant išvykusiųjų iš Lietuvos skaičiaus rodikliui bei sparčiai mažėjant sukauptos migracijos saldo rodiklio neigiamai reikšmei, gerokai sumažėjo ir jaunimo dalis tarp bedarbių (tai rodo artimas vienetui koreliacijos koeficientas). Pagal koreliacinės analizės rezultatus jaunimo daliai tarp bedarbių mažėti turėtų palankią įtaką darbo vietų ir darbo užmokesčio didėjimas. Logiška yra manyti, kad šie palankūs ekonominio augimo veiksniai skatino jaunų bedarbių įsiliejimą į darbo rinką. Tačiau gauti koreliacinės analizės rezultatų nereikėtų pervertinti, nes formalus nedarbo rodiklių mažėjimas anaipol nereiškia automatiško (tiesioginio) užimtumo didėjimo. Tai būtent rodo straipsnio 1 lentelėje

pateikta absoliutinių jaunimo užimtumo ir nedarbo rodiklių analizė.

Jaunimo nedarbo didėjimo sąlygomis vertinti pozityvių veiksmų įtaką tiriama reiškinio mastui itin sudėtinga, nes jų įtaką užgožia ir iškraipo negatyvių veiksmų įtaka. Praėjusiu dešimtmečiu vykęs ekonomikos augimas neskatinio didėti užimtumo. Tai skaudžiai atsiliepė jaunimo užimtumo problemų sprendimui. Dėl negatyvaus ekonominės situacijos poveikio darbo rinkai, tam tikrų jaunimo nedarbą lemiančių veiksmų dinamikos vertinimas tapo problemiškas, nes, didėjant BVP, paprastai didėjo ir nedarbas. Prie negatyvių veiksmų būtų galima priskirti ir jau minėtą jaunimo darbo jėgos mažėjimą, neaktyvaus jaunimo skaičiaus padidėjimą, neoficialios darbo rinkos įtaką. Šios priežastys iškraipo jaunimo nedarbo lygio rodiklius. Be to, kaip rodo patirtis, gana sunku surasti tikslų jaunimo nedarbo lygio rodiklio matą.

Išvados

1. Nors pastaraisiais metais jaunimo užimtumas ir aktyvumas ėmė didėti, tačiau šie vykstantys procesai galėjo kompensuoti tik nedidelę dalį negatyvių pokyčių darbo rinkoje, kurie būdingi tiriama amžiaus grupei iki 2006 metų. Žymus jaunimo aktyvumo ir užimtumo sumažėjimas šalies rinkoje kelia būtinybę ieškoti kompleksinių šios amžiaus grupės asmenų įdarbinimo problemos sprendimo būdų, o tai išeitų toli už darbo biržos kompetencijos ribų. Mūsų šalyje darbdaviai nėra pakankamai suinteresuoti įdarbinti jaunus žmones. Tikriausiai daugelis darbdavių jaunimui siūlomų

darbo vietų dėl mažo darbo užmokesčio nėra patrauklios. Atviroje darbo rinkoje veikia ir papildomas veiksnys – nelegali jaunimo (darbo) migracija. Kokybiškų darbo vietų stoka ir padidėję jaunimo poreikiai vertė juos migruoti į ES ir kitas užsienio valstybes. Taip mūsų šalis patyrė didelių darbo jėgos nuostolių. Pastarieji sukelia ir ekonominius nuostolius, nes neišnaudojamos potencialios BVP didinimo galimybės. Be to, ūkio augimo tempai perspektyvoje gali sulėtėti ir užtrukus nepalankiai demografini situacijai (dėl sumažėjusio gimstamumo).

2. Vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad padėtis darbo rinkoje šiame dešimtmetyje kardinaliai pasikeitė. Tyrimai rodo, kad darbo vietų trūkumą pakeitė jų perteklius. Tai viena iš priežasčių, galinti sumažinti jaunimo migraciją. Jaunimui lengviau išsirinkti patrauklesnę darbo vietą. Tačiau, norint sumažinti jaunimo migraciją, vis dar lieka svarbus darbo vietų kokybės gerinimo klausimas.
3. Galima išvelgti pozityvų jaunimo elgsenos darbo rinkoje stereotipą, kai galimybės dirbti mažai kvalifikuotą darbą aukojamos dėl svarbesnių strateginių tikslų – įsigyti paklausią specialybę ir taip užsitikrinti galimybę įsitvirtinti darbo rinkoje, įsidarbinti į geriau mokamą, aukštesnės kvalifikacijos reikalaujančią darbo vietą. Tai gali būti viena iš svarbesnių jaunimo užimtumo ir aktyvumo sumažėjimo priežasčių pirmoje šio dešimtmečio pusėje.
4. Gauti koreliacinės analizės rezultatai parodė, kad tarp įprasto, oficialios sta-

- tistikos skaičiuojamo, jaunimo nedarbo lygio ir tam tikrų šalies socialinių ir ekonominių rodiklių nėra glaudaus, statistiškai reikšmingo ryšio. O minėti ūkio raidos rodikliai gerokai glaudžiau susiję su kitais jaunimo padėties darbo rinkoje rodikliais. Viena vertus, mūsų nuomone, tai leidžia racionaliau interpretuoti esančius glaudesnius ryšius, kita vertus, parodo tradicinio jaunimo nedarbo lygio rodiklio netobulumą.
5. Reikia turėti omenyje, kad straipsnyje nustatyti koreliaciniai jaunimo nedarbo rodiklių ir jam turinčių įtakos veiksnių ryšiai rodo tik formalią jų sąveiką (leidžia palyginti skirtingų rodiklių tendencijų kryptį atitiktį). Tai nėra atskirų veiksnių įtakos nustatymas jaunimo nedarbui „grynu pavidalu“ Tarp padėties darbo rinkoje rodiklių bei socialinių, ekonominių, demografinių veiksnių yra itin sudėtingi ryšiai bei daugybė tarpinių grandžių, kurių poveikį ypač sunku išmatuoti ir kiekybiškai išreikšti.
 6. Straipsnyje motyvuojama, kad jaunimo nedarbo lygis, išreikštas procentiniu jaunų bedarbių ir šios amžiaus grupės darbo jėgos santykiu, nerodo tikrosios padėties darbo rinkoje, kai kalbama apie jaunimo, kaip visumos (visos amžiaus grupės), nedarbą. Įvairių šalių statistikos duomenų analizė rodo, kad kai kuriose šalyse nemažą dalį sudaro besimokantis jaunimas. Studentų priskyrimas prie bedarbių kategorijos gerokai koreguoja nedarbo lygio rodiklius. Reiškama nuomonė, kad šie asmenys (studentai) neturėtų būti priskirti prie darbo jėgos kategorijos, traktuojant mokymąsi kaip pagrindinę šių asmenų veiklą.
 7. Oficialių jaunimo nedarbo lygi Lietuvoje gali padidinti ir darbinė migracija į užsienio šalis. Šis procesas susijęs su sparčiu darbo jėgos skaičiaus mažėjimu jaunimo amžiaus grupėje, kai Lietuvoje dirbę jaunuoliai įsidarbina užsienio šalyse. Dėl itin dinamiško darbo jėgos judėjimo jaunimo amžiaus grupėje įprastas nedarbo lygio rodiklis atviroje rinkoje gali būti tik apytikrių darbo rinkoje vykstančių procesų indikatoriumi. Šis rodiklis yra savita ieškančios darbo jaunimo dalies ekonominio aktyvumo išraiška. Trumpalaikis epizodinis jaunimo nedarbas nekelia didelės grėsmės. Būtent jis yra susijęs su padidėjusiu jaunimo ekonominiu aktyvumu – siekiu kuo greičiau įsitvirtinti darbo rinkoje. Minėti veiksniai ypač „gadina“ oficialią jaunimo nedarbo lygio statistiką. Tačiau daug pavojingesnis užtrukęs jaunimo nedarbas, kuris dažniausiai susijęs su kvalifikacijos stoka.
 8. Vertinant jaunimo padėtį darbo rinkoje, rekomenduojama plačiau taikyti ir kitus jaunimo padėtį darbo rinkoje apibūdinančius rodiklius, kurie padėtų objektyviau įvertinti tiriamo reiškinio mastą. Šalia tradicinio nedarbo lygio rodiklio plačiau taikytini ir jaunimo dalies tarp bedarbių bei demografinis jaunimo nedarbo lygio rodikliai.
 9. Tais atvejais, kai darbo jėgos skaičius tiriamoje amžiaus grupėje itin svyruoja, vertėtų labiau pasikliauti jaunų bedarbių skaičiaus rodiklio pokyčių analize. Be to, tobulinant analizės galimybes, siūlomas

naujas harmonizuotas jaunimo nedarbo lygio rodiklis, kuris, autorių nuomone, parodo jaunimo subrinkos, kaip visos tiriamos visumos, nedarbo mastą. Vis

svarbesniu jaunimo nedarbo dinamikos tendencijų vertinimo elementu turėtų tapti skirtingų rodiklių derinimas (įskaitant ir absoliutinius) tyrimo eigoje.

LITERATŪRA

1. Blažienė, I. (2002). *Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje*. Daktaro disertacijos santrauka – Vilnius, p. 27.

2. *Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas* (Gyventojų užimtumo tyrimo duomenys) (1997–2007). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

3. Franzén, E. M.; Kassman, A. (2005). Longer-term labour market consequences of Economic inactivity during young adulthood: A Swedish national cohort study. *Journal of Youth Studies*, Vol. 8, Issue 4, Dec, p. 403-424.

4. Global employment trends for youth (2006). International Labour Office, 52 p.

5. Hammer, T. (2007). Labour market integration of unemployed youth from a life course perspective: the case of Norway. *International Journal of Social Welfare*, Vol. 16, Issue 3, Jul, p. 249-257.

6. Hazans, M. (2007). Looking for the workforce: the elderly, discouraged workers, minorities, and students in the Baltic labour markets. *Empirica*, Vol. 34, No. 4, p. 319-349.

7. Hussmanns, R., Mehran, F., Verma V. (1992). *Measurement of unemployment. Surveys of economically active population. Employment, unemployment and underemployment: an ILO manual on concepts and methods*. Geneva: International Labour Office, p. 95-120.

8. ILO, Global employment trends 2007. *Prieiga per internetą*. [\[on/asro/bangkok/download/yr2007/get_2007/pdf\]\(http://on/asro/bangkok/download/yr2007/get_2007/pdf\)](http://www.ilo.org/public/english/regi-</p></div><div data-bbox=)

9. Lam, D. (2006). The demography of youth in developing countries in developing countries and its economic implications. *Policy Research Working Paper Series* 4022, The World Bank.

10. *Lietuvos darbo birža skaičiai 1991–2005* (2006). Vilnius: Darbo biržos naujienos.

11. *Lietuvos socialinė ekonominė raida (1995–2007)* – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

12. *Lietuvos statistikos metraštis (1997–2007)* – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

13. Martínez-Granado, M. (2005). Testing labour supply and hours constraints. *Labour Economics*, 12 (3), Jun., p. 321-343.

14. O'Higgins, N. (2001). *Youth unemployment and employment policy: a global perspective*. Geneva: International Labour Office, 211 p.

15. Saarela, J. (2006). Replacement rates and labour market behaviour. *Socio-Economic Planning Sciences*, 40 (3), Sep., p. 187-211.

16. Shulus A.; Mkrtchian G. (2003). Problems of the youth labour market. *Sociological Research*, Vol. 42 Issue, Jan/Feb, p. 29-43.

17. Singell L. D., Lillydahl J.H. (1989). Some alternative definitions of youth unemployment: a means for improved understanding and policy formulation. *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 48, Issue 4, p. 457-472.

DEVELOPMENT TRENDS OF YOUTH SITUATION IN THE NATIONAL LABOUR MARKET AND THE METHODOLOGICAL CALCULATION PROBLEMS OF LABOUR MARKET INDICATORS

Laima Okunevičiūtė Neverauskienė, Arūnas Pocius

S u m m a r y

The objective of the article is to evaluate the situation of youth in the labour market and to reveal the trends of its development, referring to the data of Statistics Department and Lithuanian Labour Mar-

ket. The methodological calculation problems of youth unemployment indicators are reviewed; the possibilities of employing particular labour market indicators when analysing youth unemployment

are discussed; the influence of particular factors on youth unemployment is evaluated.

The first part of the article evaluates the position of youth in the labour market of the country and the trends of its development. The analysis allows the conclusion that the employment rate was declining rapidly during the period 1997–2001 (from 36.3% to 22.5%), and then there was stabilisation with insignificant variations of the employment rate indicator. It must be emphasised that youth employment, which temporarily increased in 2002, declined again in 2003–2004 (to 20.3%), reaching its minimum level. Short-term positive changes of youth employment (the indicator increased to 23.7%) showed up in 2005–2006, although this increase was comparatively insignificant and did not compensate the previous significant negative trend.

The other trends during a longer period were a decrease of youth activity (employment) and an increase of inactive population in the labour market. The article shows the components (factors) of youth inactivity increase, of which employment decrease had the biggest influence. One more trend observed in the last years is that the youth unemployment rate almost equalled with the analogous the indicator in other age groups. This means that the differences in unemployment rates depending on age significantly decreased.

The second part of the article reveals the methodological problems of evaluating the situation of youth in the labour market, highlighting the methodical problems of calculating youth unemployment rate. Also there are analysed other indicators which allow evaluating the situation of youth in the labour market more objectively. The youth unemployment rate, expressed by the percentage of young unemployed people in the labour force of this age bracket does not reflect the real situation in the labour market when speaking about youth as a whole (all age bracket). In 2006, youth labour force covered only about 26% of the state's youth. Hence, the official indicator of unemployment rate reflects the position of only 26% of youth, and the rest 74% remain outside the assessment. In the authors' opinion, this is the reason why this usual unemployment rate indicator cannot be the basic indicator generalising the position of youth in the labour market.

The third chapter presents an interrelation between the indicators of youth situation in the labour market and the other indicators of a particular social economic development of the country. Correlation analysis is one of the alternative ways to describe the interconnection among the indicators that characterise the position youth in the labour market. There were considered many correlation indicators which show that the formal connection among the discussed indicators is not statistically significant. However, calculation of correlation coefficients should be seen as an attempt to estimate the trend of connection between the analysed phenomena. This allows evaluating the existing changes quantitatively and discovering the reasons for the confronting trends.

The conclusion is that the relation between the indicator of the unemployed part of young and other indicators is the toughest one, although the increase of the part of youth is not the criterion of unemployment intensity (its rate). On the other hand, the imperfection of the youth unemployment rate is not characteristic of this indicator, and its values of correlation are noticeably higher and in most cases statistically significant in comparison with the other indicators used in the analysis. The dynamics of this indicator, which expresses the increased conditional youth competition possibilities in the labour market, react to essential changes of the social, economic and demographical environment in the best way in most cases.

Considering the imperfection of the traditional unemployment rate, which is obvious from the analysis, the authors suggest to employ widely the other indicators characterising youth position in the labour market, which allow evaluating the extent of the phenomenon under analysis more objectively. Moreover, there are suggested the possibilities of calculating a new indicator which characterises youth unemployment – the harmonised youth unemployment indicator – and its application for the assessment of youth position in the labour market. In addition, there is shown that a combination of different indicators (including absolute ones) in the research process should become a more and more important element while evaluating trends of youth unemployment dynamics.

JAUNIMO PADĖTIES ŠALIES DARBO RINKOJE RAIDOS TENDENCIJOS IR JŲ ĮVERTINANČIŲ RODIKLIŲ METODINĖS SKAIČIAVIMO PROBLEAMOS

Laima Okunevičiūtė Neverauskienė, Arūnas Pocius

S a n t r a u k a

Jauno žmogaus elgsena darbo rinkoje priklauso nuo daugelio socialinių, ekonominių, demografinių ir kitų veiksnių, kurie yra labai glaudžiai susiję. Jaunimo nedarbas, kaip socialinis-ekonominis reiškinys, yra ypač nepalankus šių veiksnių sąveikos rezultatas. Galima teigti, kad išsilavinimas ir darbo rinkos poreikis atitinkanti kvalifikacija yra būtina, tačiau nepakankama sąlyga sėkmingai spręsti jaunimo įsidarbinimo problemas. Reikalingos dvi ypač svarbios sąlygos: palanki ekonominė situacija ir efektyvios darbdavių skatinimo priemonės priimant jaunus žmones į darbą.

Į jaunus žmones galima žiūrėti kaip į atskirą socialinę gyventojų grupę, turinčią savo integracijos į darbo rinką specifiką. Paprastai aptariamos socialinės grupės integracijos į darbo rinką problemų masto nustatymas susijęs su ypač dideliu šios grupės profesiniu ir teritoriniu mobilumu, dinamiška priežastinių ryšių kaita. Spartus šio kontingento asmenų judėjimas darbo rinkoje padaro iškilusias jų problemas sunkiau apčiuopiamas ir įvertinamas.

Iki 2001 m. šalyje sparčiai didėjo nedarbas, mažėjo užimtumas. Tai gerokai ap sunkino jaunimo integracijos į darbo rinką problemų sprendimą. Optimistiškiau nutiekia situacijos darbo rinkoje pagrėjimas šiame dešimtmetyje, kai ilgą laiką mažėjęs gyventojų užimtumas pradėjo didėti. Nepaisant to, išryškėjo ir nepalankios tendencijos – vis mažėjantis jaunimo aktyvumas, jaunųjų gyventojų gausėjimas šalies vidaus rinkoje, didelė migracija į užsienio šalis, nepakankamas darbo patrauklumas.

Straipsnio tikslas – įvertinti jaunimo padėtį darbo rinkoje ir atskleisti jos raidos tendencijas. Šiame straipsnyje, remiantis Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos duomenimis bei autorių skaičiavimais, analizuojama jaunimo padėtis šalies darbo rinkoje ir jos raidos tendencijos; apžvelgiamos jaunimo nedarbo rodiklių metodinės skaičiavimo problemos; aptariamos tam tikrų darbo rinkos rodiklių taikymo galimybės tiriant jaunimo nedarbą; įvertinama atskirų veiksnių įtaka jaunimo nedarbui; siūlomi nauji jaunimo nedarbą apibūdinantys rodikliai.

Pirmoje straipsnio dalyje įvertinama jaunimo padėtis šalies darbo rinkoje būklė ir jos raidos tendencijos. Atlikta analizė leidžia daryti išvadą, kad sparčiausiai užimtumo lygis mažėjo 1997–2001 m.

(nuo 36,3 proc. iki 22,5 proc.), paskui užimtumo lygio rodiklio stabilizavimasis ir nedideli svyravimai. Būtina pabrėžti, kad 2002 m. laikinai padidėjęs jaunimo užimtumas 2003–2004 m. vėl sumažėjo (iki 20,3 proc.), pasiekė minimalų lygį per visą tiriamą laikotarpį. 2005–2006 m. išryškėjo trumpalaikiai pozityvūs jaunimo užimtumo pokyčiai (aptariamam rodikliui padidėjo iki 23,7 proc.), nors šis padidėjimas buvo palyginti nedidelis ir nekompensavo ryškios ankstesnės neigiamos tendencijos.

Kitos per ilgesnį laikotarpį išryškėjusios tendencijos – jaunimo aktyvumo (užimtumo) mažėjimas ir neaktyvių gyventojų gausėjimas darbo rinkoje. Straipsnyje išskiriami jaunimo neaktyvumo didėjimo komponentai (veiksniai), iš kurių didžiausią įtaką turėjo užimtumo sumažėjimas. Dar viena matoma šių paskutinių metų tendencija – tiriamos jaunimo grupės nedarbo lygis beveik susilygino su analogiško rodiklio reikšme kitose amžiaus grupėse. Tai reiškia, kad nedarbo lygio skirtumai pagal amžių gerokai sumažėjo.

Antroje straipsnio dalyje atskleidžiamos metodologinės jaunimo padėtis darbo rinkoje vertinimo problemos, išryškinaant jaunimo nedarbo lygio rodiklio skaičiavimo metodines problemas. Be to, analizuojami kiti papildomi rodikliai, kurie padeda objektyviau įvertinti jaunimo padėtį darbo rinkoje. Įprastas (tradicinis) nedarbo lygis, išreikštas jaunų bedarbių ir šios amžiaus grupės darbo jėgos procentiniu santykiu, rodo darbo jėgai priskiriamas jaunimo dalies darbo nesuradimo tikimybę, o bedarbių / gyventojų skaičiaus santykis – problemos svarbą visam gyventojų skaičiui. Įprastas jaunimo nedarbo lygio rodiklis, skaičiuojamas nuo darbo jėgos, formaliai objektyviai išreiškia tiriamos bedarbių grupės nedarbo intensyvumo mastą, tačiau neparodo realios situacijos darbo rinkoje, kai kalbama apie jaunimo, kaip visos amžiaus grupės (visumos), nedarbą. Ypač tai akivaizdu operuojant faktiniais duomenimis, kurie rodo padėtį Lietuvos darbo rinkoje. 2006 m. darbo jėga sudarė tik 26 proc. šalies jaunimo. Taigi oficialus nedarbo lygio rodiklis apibūdina tik 26 proc. jaunimo padėtį, kiti 74 proc. lieka už vertinimo ribų.

Trečioje dalyje aprašomi jaunimo padėtis, darbo rinkos ir atskirų šalies socialinės ir ekonominės raidos rodiklių ryšiai. Viena iš galimybių išsamiu

aprašyti jaunimo padėtį darbo rinkoje apibūdinančių rodiklių ryšius – koreliacinė analizė.

Gauta nemažai koreliacinių rodiklių, kurie rodo, kad formalūs aptariamų veiksnių ryšiai nėra statistiškai reikšmingi. Tačiau į koreliacijos koeficientų skaičiavimus vertėtų žiūrėti labiau kaip į bandymą nustatyti egzistuojančio tiriamų reiškinį ryšio kryptį. Tai padeda kiekybiškai įvertinti esamus pokyčius bei atskleisti prieštaringų tendencijų priežastis.

Straipsnyje daroma svarbi išvada, jog, nepaisant to, kad jaunimo dalies mažėjimas nėra nedarbo intensyvumo (jo lygio) matas, būtent jaunų bedarbių dalies rodiklio ir kitų rodiklių ryšys buvo glaudžiausias. Kita vertus, straipsnyje atskleista, kad šiam rodikliui nebūdingi jaunimo nedarbo lygio trūkumai, o pateiktos jo koreliacinio ryšio reikšmės yra gerokai didesnės ir daugeliu atvejų statistiškai reikšmingos,

palyginti su kitais analizėje taikytais rodikliais. Šio rodiklio dinamika, išreiškianti santykinį jaunimo konkurencijos galimybių padidėjimą darbo rinkoje, daugeliu atvejų geriausiai reaguoja į esminius socialinės, ekonominės ir demografinės situacijos pokyčius.

Atsižvelgdami į įprasto nedarbo lygio netobulumą, matomą iš gautų analizės rezultatų, autoriai siūlo plačiau taikyti ir kitus jaunimo padėtį darbo rinkoje apibūdinančius rodiklius, kurie padėtų objektyviau įvertinti tiriamo reiškinio mastą. Be to, tobulinant analizės galimybes, siūlomas naujas harmonizuotas jaunimo nedarbo lygio rodiklis. Straipsnyje daroma išvada, kad vis svarbesniu jaunimo nedarbo dinamiškos tendencijų vertinimo elementu turėtų tapti skirtingų rodiklių (įskaitant ir absoliutinius) derinimas tyrimo eigoje.

Įteikta 2008 m. sausio mėn.

Priimta spausdinti 2008 m. gegužės mėn.